

Foto: Núria Gilart

DIVERSÀRIUM

Imma Bové i Francesc Gabarrell

'Abisme', de Baldomer Gili Roig

Memòria d'una intervenció al monestir budista tibetà del Garraf

Durant la preparació de l'exposició antològica que el Museu d'Art Jaume Morera va dedicar al pintor Baldomer Gili i Roig (Lleida, 1873 - Barcelona, 1926) l'any 2008,¹ es du a terme una important tasca de localització d'obra de l'artista lleidatà. Gràcies a la informació facilitada per Josep Maria Tarrós,² es va constatar que l'antic Palau Novella —edifici modernista construït per indians a la població d'Olivella (Parc Natural del Garraf)— acollia a les seves dependències l'obra *Abisme*, una pintura de grans dimensions a la qual se li havia perdut el rastre des de les acaballes de la Guerra Civil.

Abisme és un oli sobre tela de 297 cm d'alçada per 176 d'amplada, que Gili Roig enllestí l'any 1905 per tal de presentar-lo al Concurs de Plafons Decoratius Joan Llusà Puig de Barcelona, certamen en què obtingué el primer premi. La pintura representa el que podríem denominar una "paràbola" sobre les conseqüències de la luxúria i la vida frívola, construïda a partir de la representació d'una escena de caire mitològic on unes nimfes són seduïdes per sàtirs i arrossegades a una profunda i misteriosa rasa. Reflex de l'eclecticisme temàtic que caracteritza el global de l'obra de Gili Roig, *Abisme* és, sens dubte, un dels exemples més magnífics i reeixits d'una de les etapes més desconegudes i poc documentades del pintor, la simbolista, i sintonitza plenament amb els corrents del moviment a Europa.

Després de guanyar l'any 1905 el Concurs de Plafons Decoratius esmentat anteriorment, la primera notícia que es tingué de l'obra ja ens remet directament al Palau Novella. Segons sembla, en finalitzar la Guerra Civil l'obra fou adquirida per un dels nous propietaris del Palau per tal de decorar el plafó central de la sala noble de l'edifici, un espai que el primer promotor de la casa havia dedicat totalment a la figura de la seva dona. En aquest moment, la tela es desclavà del bastidor i s'enclavà directament sobre el guix de la paret per tal d'ocupar el lloc d'un gran mirall decoratiu. Segurament per aquesta raó l'obra ha sobreviscut fins a l'actualitat als nombrosos propietaris de l'edifici i als espolis als quals s'ha vist exposada durant la seva llarga existència.

Foto: Oriol Rosell

Per poder encaixar perfectament la pintura dins l'espai que havia ocupat l'esmentat mirall, de dimensions encara més grans, el propietari del Palau en aquells moments afegí 18 cm de tela a la part superior de l'obra. El treball de recreació temàtica i d'unió de les dues parts s'encarregà a un pintor desconegut que, sense gens d'incert, intentà imitar els colors

Fotos: Francesc Gabarrell

i la pinzellada de Gili Roig. El contrast entre tots dos es fa més que evident en comparar, amb detall, les bombolles de sabó que Gili Roig distribueix per tota l'obra i les còpies que impregnen l'afegitó.

L'any 1996, el Palau Novella passa a mans de la Comunitat Budista Sakya Tashi Ling per instal·lar-hi un monestir budista tibetà. Entre els primers esforços dels monjos budistes per tal de recuperar l'edifici i el que encara hi ha, molt degradat en aquells moments, destaquen diverses campanyes de restauració dutes a terme pels alumnes de Conservació i Restauració Pictòrica de l'Escola d'Arts i Oficis de la Diputació de Barcelona. Tal com ja hem esmentat, fou en una d'aquestes, la de l'any 1998, on es localitzà novament l'obra *Abisme* i es realitzà la primera intervenció documentada sobre la seva capa pictòrica.³

A partir d'aquesta descoberta i, sobretot, de l'interès del museu per poder incloure una reproducció d'*Abisme* al catàleg de l'exposició Gili Roig,⁴ s'inicien una sèrie de converses entre el Museu d'Art Jaume Morera i la Comunitat Budista Sakya Tashi Ling sobre el destí que ha de tenir una pintura que, amb la funcionalitat actual de l'edifici, està condemnada a restar oculta al públic.

Els contactes es perllonguen des del mes de setembre de l'any 2008 fins al mes de novembre del 2009, moment en què —gràcies a la bona voluntat de l'abat del monestir, el molt venerable lama Jamyang Tashi Dorje Rinpoche— la comunitat budista expressa el seu desig de donar la pintura de Baldomer Gili Roig al museu i a la ciutat de Lleida.

El 24 de novembre de 2009, tècnics del Museu d'Art Jaume Morera es desplacen al monestir budista per tal de dur a terme un reconeixement visual de la peça, fotografiar-la i aprofundir en el seu examen organolèptic. Es tracta de determinar-ne l'estat de conservació per preveure la viabilitat, o no, d'una donació que, cal no oblidar-ho, comporta una intervenció d'alt risc per a la integritat de la pintura, atès que es tracta d'una tela enganxada amb cola directament sobre el

guix de la paret. Aquestes noves dades són, d'una banda, absolutament necessàries per poder valorar l'estat actual dels materials originals de l'obra, amb les seves alteracions i afegits posteriors, i, de l'altra, plantejar els processos de restauració idonis per decidir els productes que s'han d'utilitzar.

Un cop analitzades i avaluades totes les variables i els riscos possibles, es decideix acceptar la donació i dur a terme, els dies 12 i 13 de gener de 2010, els treballs de separació, recuperació i transport de l'obra a Lleida. Amb aquest motiu, es crea un equip que serà l'encarregat de tirar endavant l'operació, encapçalat per la restauradora i el conservador del Museu d'Art Jaume Morera que signen aquest article. Es demana la col·laboració del Servei d'Atenció als Museus (SAM), que, a través del Museu de Lleida Diocesà i Comarcal, col·labora en el projecte amb l'aportació de material específic i la cessió de la seva restauradora en cap, Núria Gilart, participi també en l'estudi previ de l'obra. L'equip es completa amb dues incorporacions més: la d'una tercera restauradora, Christel Beijl, que ja ha treballat per al Museu durant la preparació de l'exposició Gili Roig, i la del tècnic d'audiovisuals de l'Institut Municipal d'Acció Cultural (IMAC), Jordi Larios, encarregat de gravar i documentar tot el procés de separació.

Dimarts, 12 de gener de 2010

El grup arriba a l'antic Palau Novella cap a les 11.00 hores. Després de descarregar tot el material, i d'entrar en contacte amb el que serà el seu enllaç durant els dies d'estada al recinte monacal, el secretari de direcció, Jordi Gómez López, visiten la sala que contenia *Abisme*. Davant de l'obra, i seguint les indicacions del Museu d'Art Jaume Morera, el personal del monestir ja ha col·locat una bastida per poder dur a terme els treballs amb relativa comoditat.

Sense més preàmbuls (cal anar per feina), les restauradores se submergeixen de ple en les tasques de fotografiar amb detall totes les parts del quadre utilitzant diferents tipus de llum (rasant i ultraviolada) per documentar perfectament la peça i

Fotos: Imma Bové

aprofundir en el coneixement dels materials i les tècniques emprades per l'artista. Tot seguit, a partir d'unes quadricules ampliades on es reproduïxen fragments de l'obra, es localitzen i anoten les diferents patologies que presenta: craquel·lats, pèrdues, retocs, elements afegits, etc.

Un cop documentat completament l'estat del quadre, es procedeix a iniciar la intervenció directa. Comencen, doncs, els treballs de recuperació pròpiament dits.

Abans que res, es treu una motllura de fusta que emmarca el perímetre de la pintura i que cobreix uns tres centímetres de l'obra original. Quan tota la tela queda al descobert, es comença a desenganxar mecànicament per la part inferior, amb l'ajuda de diferents tipus d'espàtules. Alhora, es van fixant puntualment les capes de preparació i pictòrica per evitar que es produeixin pèrdues.

Durant aproximadament els quaranta primers centímetres de tela, les tasques de separació resulten d'allò més satisfactòries, però en arribar a la natja dreta de la nimfa situada dins la rasa —concretament aquella que Gili Roig pintà de peu i d'esquena a la part inferior esquerra del quadre— tot d'una els treballs es veuen interromputs per una zona de la tela completament adherida al mur. A sota, una gran taca de cola molt endurida impedeix desenganxar la pintura de la paret.

La presència d'aquest adhesiu, aplicat en l'operació de restauració de l'obra que l'Escola d'Arts i Oficis de la Diputació de Barcelona va dur a terme al Palau l'any 1998,⁵ alenteix considerablement la ja de per si delicada operació de separació de la tela. De fet, aquesta és la taca de cola més gran de totes les que apareixeran posteriorment, però la seva resistència trunca qualsevol previsió optimista de cara a la finalització dels treballs en el termini establert i obliga l'equip de treball a replantejar-se el mètode d'extracció.

Després d'unes quantes deliberacions, finalment es decideix incidir directament sobre el guix de la paret. L'objectiu és des-

calçar-la per emportar-se el gruix de l'adhesiu juntament amb una certa quantitat de guix i, d'aquesta manera, no malmetre la policromia. Tot i això, el procediment resulta especialment lent i difícil, ja que es treballa en una zona de craquel·lats i aixecaments, així que cal dur a terme una fixació de la capa pictòrica molt acurada i constant, amb l'ajut d'una espàtula calenta.

En tot un dia de treball el resultat no va més enllà d'haver separat tot just un quart de tela. En arribar la mitjanit, l'equip, esgotat i desanimat, es retira a les seves habitacions amb l'esperança que la llum del sol i les oracions que tan amablement els han ofert els monjos budistes ajudessin a vèncer l'obstacul·lació de la taca de cola. El temps, sempre el temps, se'ls tira a sobre i pocs creuen que en un dia més de treball es podrà dur a terme tota la feina encara pendent.

Dimecres 13 de gener

Malgrat la lentitud amb què avancen els treballs, cal, abans que res, garantir la integritat del fragment de tela separat de la paret per tal de poder continuar treballant-hi. Atesa la impossibilitat d'aguantar sense cap mena de suport la tela estreta en posició horitzontal, es col·loca un sistema de cordes lligades a la bastida per poder subjectar-la i evitar, així, possibles deformacions provocades pel mateix pes de la tela. D'aquesta manera, a mesura que es va separant de la paret, es va estirant i recolzant en una de les plataformes de treball, prèviament folrada i encoixinada. Després es col·loca a la part posterior de la mateixa bastida un tub d'uns 60 centímetres de diàmetre, on s'anirà recolzant la tela quan la part separada augmenti de mida.

A mig matí, el grup de treball rep la visita d'un equip de TV3. La notícia sobre la recuperació d'una pintura d'un artista lleidatà, que es creia desapareguda, a l'interior d'un monestir budista desperta el seu interès.⁶ Es graven tot un seguit d'imatges dels treballs i una entrevista que s'emetrà en el *Telenotícies comarques* de Barcelona i Lleida. A la pregunta del periodista

Foto: Francesc Gabarrell

Ramon Farré sobre les possibilitats, o no, que la peça pugui finalment viatjar a la capital de Ponent, es respon amb una llarga explicació que finalitza textualment amb un “la traurem sencera o no la traurem.” Hom oblida que l’escassetat d’espai d’aquestes notícies en el ja de per si minvat temps dels telenotícies comarcals obliga a suprimir bona part dels talls de veu que realment es produeixen davant la càmera. El resultat és una frase excessivament lapidària, simpàticament treta de context, i que és l’encarregada de resumir, per a la posteritat, la importància del que en aquells moments s’està duent a terme.

La persistència i la constància pròpies de l’ofici de restaurador fan que, a primera hora de la tarda, la part dreta de la tela s’hagi separat considerablement de la paret. Tanmateix, els treballs continuen encallats en les natges de la nimfa de la part esquerra, sens dubte la zona més problemàtica de tota la pintura. S’imposa una nova aturada tècnica per fer una valoració de les dades que es tenen i buscar noves solucions al problema. Finalment, es decideix emprar un altre procediment: a les zones amb més dificultat a causa de les taques de cola s’opta per humitejar lleugerament la paret per sota l’adhesiu per descalçar millor el guix. D’aquesta manera, s’aconsegueix eliminar-lo més fàcilment i la capa pictòrica no es veu tan alterada ni presenta tant perill de despenjament.

Amb aquest sistema, finalment, s’aconsegueix separar definitivament del mur el cos sencer de la nimfa en qüestió. Curiosa-

ment, un cop superat aquest important obstacle, els treballs continuen més fàcilment, ja que moltes de les zones que queden per separar conserven encara la cola original amb què s’havia enganxat la tela, un adhesiu que, a causa del seu envelleïment, ha perdut part de l’adhesivitat. Una gran victòria que, malgrat tot, arriba massa tard. Som ja a les acaballes del segon dia, moment en què estava previst que la tela, separada del mur, començaria a viatjar cap a Lleida. Els resultats no fan altra cosa que desmentir contundentment aquesta previsió. Tot i els darrers esforços i la voluntat de l’equip, el temps emprat per afrontar i solucionar amb garanties el problema de la gran taca d’adhesiu fa més que evident que els treballs s’han de perllongar, com a mínim, un dia més del previst.

Per qüestions de logística, Christel Beijl, Jordi Larios i Francesc Gabarrell retornen a Lleida. Es queden treballant al monestir les dues restauradores, Imma Bové i Núria Gilart. És sens dubte gràcies al seu esforç extraordinari —en una jornada que s’allarga fins més enllà de la mitjanit— que l’endemà l’obra pot ser separada del mur i transportada a Lleida.

Dijous 14 de gener

Quan el dia 14 al matí els tres components de l’equip que havien tornat a casa arriben novament al monestir es troben amb una agradable sorpresa: només queden uns 50 centímetres de tela per separar de la paret.

El primer que cal fer és col·locar unes bandes a la part superior de la tela (concretament a la part de l'afegit) per subjectar millor una tela que, amb el progressiu alliberament del mur, va augmentant cada cop més el seu pes. Es tracta, sobretot, d'evitar que aquest factor pugui provocar l'arrencament sobtat de la petita part del quadre que encara està enganxada a la paret i faci caure la tela.

Tot i que aquesta part de l'afegit també conté algunes zones amb una aplicació important d'adhesiu, finalment la tela acaba separant-se totalment de la paret cap a les 19.00 hores del vespre del tercer dia. La perseverança de l'equip de restauradores venç el pas del temps i l'obstinació de l'obra de Baldomer Gili Roig, aferrada al passat que representen els murs de l'antic Palau Novella.

Per tal de poder transportar l'obra sense causar cap desperfecte fins al camió amb què ha de viatjar cap a Lleida, es recolza sobre un cilindre de cartró de grans dimensions, cortesia del Museu de Lleida Diocesà i Comarcal, que originalment havia servit per al transport de tapissos. En aquest cas, el tub ajuda l'equip a afrontar la baixada de la tela per les escales centrals del Palau amb garanties. En arribar al camió, es col·loca sobre un DM, prèviament folrat, i es subjecta perquè no es desplaci durant el viatge.

Són ja més de dos quarts de deu quan, definitivament, l'obra està preparada per iniciar el retorn cap a Lleida. El viatge s'inicia amb més de dues hores d'endarreriment sobre l'horari previst de tornada, però els mitjans de comunicació ja l'estan esperant *in situ* per fotografiar el moment de l'arribada. Encara n'hi ha per a una bona estona.

Tot plegat fa que el comiat amb els responsables del monestir sigui molt més apressat i curt del que realment es desitja. A corre-cuita, l'equip s'acomiada del director de la Fundació Monjos Budistes Sakya Tashi Ling, Sergi Gómez López, a qui transmeten l'agraïment pel tracte rebut i per l'amabilitat demostrada dia a dia. No es poden acomiadar personalment de Jordi Gómez López. El fruit obtingut després d'aquests tres dies de treball al monestir budista tibetà del Garraf es deu, en bona part, al seu esforç i dedicació. Moltíssimes gràcies de nou.

A les 23.00 hores de la nit, *Abisme* i tot l'equip arriben a la Sala de Reserva del Museu d'Art Jaume Morera. Les fotografies i els

Baldomer Gili i Roig, *Abisme*, 1905. Foto: Oriol Rosell.

flaixos de la premsa testimonien un final que representa un nou començament: el de l'obra dipositada, grandiloqüent, al bell mig del taller de restauració a l'espera de ser intervinguda per mostrar-la, per primera vegada des de la seva creació, al públic de la ciutat de Lleida.

1 Baldomer Gili i Roig (1873-1926). *L'objectiu del pinzell*, Museu d'Art Jaume Morera, del 6 de març a l'11 de maig de 2008. Exposició comissariada per Mònica Pagès.

2 Josep Maria Tarrós entra en contacte amb l'obra de Baldomer Gili Roig perquè fou un dels alumnes de Conservació i Restauració Pictòrica de l'Escola d'Arts i Oficis de la Diputació de Barcelona que participà, l'any 1998, en una campanya de restauració d'aquesta peça a l'antic Palau Novella.

3 Fixació de la policromia en perill de desprendiment, aplanament de les bosses, fixació del suport tela al mur, neteja de la policromia (eliminant el vernís engroguit i els diferents repintats), estucat de les llacunes, envernissat i reintegració il·lusionista.

4 FONTBONA, F.; NARANJO, J.; PAGÉS, M.; SEGURANYES, M. *Baldomer Gili Roig (1873-1926). L'objectiu del pinzell*. Lleida: Museu d'Art Jaume Morera, 2008, p. 146

5 Cal tenir en compte que la idea del monestir budista l'any 1998 era conservar *in situ* l'obra. Per tant, el procediment emprat pels alumnes de l'Escola d'Arts i Oficis de la Diputació de Barcelona es pot considerar fins a cert punt correcte, tenint en compte que el que interessava en aquell moment era que la tela quedés ben fixada a la paret.

6 TV3 s'assabenta de tot plegat a través de la delegació de Lleida d'aquesta cadena. Com que el lloc on es troba situat el monestir, Olivella, pertany a la comarca del Garraf (província de Barcelona), l'equip que es desplaça al lloc dels fets ve directament dels estudis de Sant Joan Despi.